

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

3/3-сан 2024

ИЮНЬ

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сафо МАТЧОН
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Раьно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Фуркат РАЖАБОВ
Интизар АБДИРИМОВА	Мукаддас РАХМАНОВА
Тўлкин АЛЛАЁРОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Марифжон АХМЕДОВ	Дилшода САПАРБАЕВА
Умида БАҲАДИРОВА	Феруза САПАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Ботир БОЙМЕТОВ	Мухаббат САЛАЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент,	Тажибай УТЕБАЕВ
Қазақстан)	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Амангелди КАМАЛОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Вохид КАРАЕВ
Шохида ИСТАМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Умида ИБРАГИМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Лола ИСРОИЛОВА	Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Қазақстан)	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент,	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Қазақстан)	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Захия НАРИМБЕТОВА	Қонысбай ЮСУПОВ
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ	
Улфат МАҲКАМОВ	

Nizomxonov S.E. O'quvchilarning axborot kompetentligini rivojlantirishning pedagogik muommolari	551
Alimov S.Kh., Nurmonova E'.U., Bakhriddinova A.D., Almuratov F.M. The Morse's Lemma and some of its applications	558

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЎРБИЯ

Nagmetova N.M. Baslawish klaslarda tárbiya pánin oqitiwdiń ilimiy-metodikaliq tiykarlari	565
Jumasheva G.X., Ablyakimova R., Haytimbetova Sh.F. Balalarda ilimiy dúnya kózqarastı qalıplestiriwdiń social - pedagogikalıq tiykarlari	570
Халиков А.А., Ортиқова Д.М. Ўқитувчининг касбий тайёргарлигида нотиклик қобилятининг аҳамияти	575
Muhammadiyeva F.T. Qadriyatlar nazariyalari asosida bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashning tarixiy tahlili	581
Azamatova D.Sh., Xolmirzayeva M.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning ahamiyati	585
Shukirullaeva S.A. Kompetentsiyaviy yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish	590
Radjabova G.M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faolligini shakllantirish	595
Ibragimova M.S. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kommunikativ nutq madaniyatini shakllantirish	600
Кайнарова И.В. Бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув - билиш фаоллигини ривожлантиришда эвристик таълим ва ижодкорлик	605
Sariqboyeva Z.Ya. Bo'lg'usi tarbiyachilarning bolalar adabiyoti bilan ishlashda kitoblardan foydalanishga tayyorligi tushunchasi	612
Allayarov M.J. Boshlang'ich sinf o'quvchilari jismoniy tarbiya darslarida milliy harakatli o'yinlardan foydalanishning muhim omillari	617
Pirniyazova Sh.O. Boshlang'ich sinflarda nazariy ma'lumotga qiziqish uyg'otish	624
Rajabova M.T. Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi namunalari o'rni	630
Irisboyeva Yo.O'. Bolalarda to'plam haqidagi g'oyalarni rivojlantirishning o'ziga xosligi	636
Tajbenova S.S. "Ona tili" fanidan davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlarida lingvistik kompetensiyaga doir talablar	641
Sariqboyeva Z. Maktabgacha ta'lim muassasalarida nasriy va she'riy asarlar ustida ishlashdagi o'ziga xosliklar	647
Niyozova M.N. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ishbilarmonlik o'yinlaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	651
Allayarov M.J. Maktabgacha yoshdagi bolalarning tezlik qobiliyatini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari	656
Norbo'tayev X. B. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatga oid variativ tushunchalarni shakllantirish metodikasi	661
Irisboyeva Yo.O'. Maktabgacha yoshdagi bolalarning predmetlar miqdorini idrok qilish, esda olib qolish va taqqoslash ko'nikmalari shakllantirish	667
Xudoyberdiyev G'.B. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini rivojlantirish	673
Imoilova S.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'atini boyitishda interfaol metodlardan samarali foydalanish	679
Berdiyeva M.M., Muratova D.E. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida syujetli-rolli o'yinlarning ahamiyati	685
Musayev A.Sh. Chaqaloqlar eshitish qobiliyatini tekshirish usullari	690
Ishmatova O.S. Alohida ehtiyojli boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda fonetik ritmikadan foydalanishning dolzarbligi va zarurati	699
G'afforova X.Ya., Shamsiddinova D.B. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarni steam texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik shartlari	706
Utegenova D. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish asoslari	713

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING AHAMIYATI

Azamatova D.Sh.

CHDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Xolmirzayeva M.A.

Bekobod shahar 20-sonli MTT tarbiyachisi

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsiya, kreativlik, innovatsion fikrlash, mustqil fikrlash, intellektual rivojlanish, innovatsion ta'lim.

Ключевые слова: дошкольное образование, инновации, творчество, инновационное мышление, самостоятельное мышление, интеллектуальное развитие, инновационное образование.

Key words: preschool education, innovation, creativity, innovative thinking, independent thinking, intellectual development, innovative education.

Ma'lumki, vatan beshikdan boshlangani kabi, ta'lim-tarbiya ham beshikdanoq, hattoki, bola tug'ilmasidanoq berila boshlanishi kelajakdagi ijobiy natijalarga sabab bo'ladi.

Mamlakatimiz yoshlariga erta ta'lim tarbiya berishning hozirda yurtimizda faoliyat yuritayotgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'z zimmasiga mas'uliyatini olgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bilimlarni berish shakli mashg'ulotdir. Mashg'ulotlar jarayonida bolaning nutqi rivojlanib, undagi grammatik va fonetik qirralari sayqallanib, til boyligi oshib borish bilan birga bir qatorda, undagi psixologik va intellektual jihatlar rivojlanib boradi.

Har qanday pedagog hech qanday vositalardan foydalanmay, bolani maktabga tayyorgarligini aniqlay oladi. Ba'zi ota-onalar ham bola qanchalik sog'lom, chaqqon, mustaqil, aqlli, o'qishga tayyor ekanligini taxminan bilishadi.

MTT tarbiyachilari har bir bolaning maktabga tayyorgarligini to'g'ri aniqlashda yetarli pedagogik, texnologik bilim va tajribalarga ega bo'lishlari kerak, bunda ular MTTda ta'lim va tarbiya dasturi talablariga tayanishlari kerak. Agar maktabgacha davrda bola normal rivojlangan bo'lsa, uning jismoniy va

aqliy rivojlanishiga hech qanday kuchli ta'sirlar bo'lmagan bo'lsa, unda bola yetti yoshda ta'lim olish darajasiga yetadi.

Ammo ba'zi oilalar va bog'chada maktabga tayyor bo'lmagan bolalar ham uchraydi. Bunday bolalar mutaxassis nazoratida maxsus tekshiruvdano'tishadi va o'qishga tayyorgarligi darajasi haqida mutaxassis xulosa chiqaradi. Bolaning o'yin-qaroqligi, mustaqil bo'la olmasligi, his-tuyg'u va ijtimoiy rivojlanishining juda past darajaliligi uning maktabga tayyor bo'lishiga to'siq bo'ladi. Bunday bolalar o'rtoqlari va tengdoshlari orasida o'z o'rnini topa olmaydilar.

MTT bolasi kun bo'yi tuzilishi va mazmuni qiziq boigan turli xil faoliyatlar bilan shug'ullanadi. Bola asosan, o'z xohishi bo'yicha o'ynaydi yoki ish bilan shug'ullanadi. Maktabda esa kunning birinchi qismini tartibli (sistemali) o'qitish egallaydi, bun-dan tashqari kunning ikkinchi qismida ham ma'mum vaqtni darslarni tayyorlashga ajratish kerak. Maktabda bolao'z xohishi va qiziqishi bilan tanlagan mashg'ulotlar chegaralangan. Bola maktab tartibi va darslar jadvaliga bo'ysunishi kerak. Har qanday ob-havoda bola maktabga vaqtida kelishi, o'quv qurollarini olib kelishi, maktab ta'lim sharoitlariga ko'nikishi kerak. Darslarda ma'lum vaqt tinch o'tirib, diqqatini bir joyga jalb qilib ishlashi tanaffusda esa nisbatan qisqa vaqt ichida o'z kuchlarini tiklab olishi kerak boladi.

Shunday qilib, maktab hayotiga jismoniy va ruhiy jihatdan o'rganish uchun bola eng avval sog'lom, jismoniy chiniquqan va chidamli bo'lishi kerak. Sistemali ta'lim uchun bolaning aqliy rivojlanishi, ya'ni, aniqrog'i, maktabga umumiy ruhiy tayyorgarligi muhim deb hisoblanadi.

Bola birinchi sinfda uchta fan (o'qish, yozuv va matematika)ning asoslarini, tabiat va jamiyat to'g'risida oddiy bilimlarni egallaydi. Bola odamlar, jismlar va tevarak-atrofdagi hodisalar haqida ma'lum tasavvur bilan maktabga kelishi kerak. Bolaning o'quv materialni o'zlashtirishi va ta'limning bola qobiliyatlariga mos kelishi uning aqliy faoliyatiga bog'liq bo'ladi.

Bolaning yaxshi o'qishga aqliy faoliyatining rivojlanish darajasi, idrok, tasavvur, xotira va tafakkur funksiyalari hamda aqliy faoliyat bilan shug'ullanish odatlari ta'sir qiladi. Bola tahlil qilishni, ya'ni narsalarni (predmetlarni) idrok etganda muhim bolmaganlarni ajrata bilish, kuzatayotgan hodisalarni umumlashtirish, guruhlash kabilarni o'rganishi kerak. Bola zehnli, ziyrak, topqir, mustaqil boiishi kerak. Zavq, xursandchilik keltiradigan aqliy faoliyatiga nisbatan bolada qiziqish paydo boiadi.

Ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishi ko'p jihatdan bola nutqining rivojlanish darajasiga, uning lug'at boyligiga, mustaqil, aniq, ifodali va grammatik jihatdan to'g'ri gapira olishiga bog'liq boladi.

Bolada maktabga borish bilan nafaqat hayot tartibi va asosiy faoliyatida, balki ijtimoiy o'rnida ham o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bola munosabatlari shakllangan tanish tengdoshlar va kattalar jamoasidan, notanish bolalar va kattalar jamiyatiga o'tadi.

Oldingi jamoada bola o'zining huquq, burch va imtiyozlarini bilar edi, yangi shakllanayotgan maktab jamoasida esa bolao'zini boshidan ko'rsatishi kerak. Bolaning burch va huquqlari, maktabgacha davrga nisbatan aniqroq va qattiqroq belgilanadi. Bola faoliyatini baholashning muhim mezonlaridan biri nafaqat maktabda, balki oilada, tengdoshlar davrasida muvaffaqiyatli o'qish bolib qoladi.

Maktabda uzoq muddat ota-ona g'amxo'rligisiz bo'lgani sababli, bola o'z yoshiga mos his-tuyg'u va iroda mustahkamligiga ega bo'lishi, o'z xulqini nazorat qila olishi kerak. Agar o'quvchi o'qishga ijobiy yondashsa, o'qishni xohlab, intilsa, ta'limdagi boshlang'ich qiyinchiliklarni tezroq va osonroq bartaraf etadi. Irodali bolish bolaga barcha maktab vazifalarini doimiy va muvaffaqiyatli bajarishida muhim ahamiyatga ega.

Bilim va ijtimoiy hayot qonun-qoidalariga rioya qilish, xarakter ijobiy jihatlarining shakllanganligi bolaga boshqa bolalar bilan muloqotda, sinfdoshlar bilan do'stona munosabat o'rnatishda va jamoada faol ishtirok etishida juda katta yordam beradi. Bolaning maktabga umumiy tayyorgarligi deganda uning har tomonlama rivojlanganligi tushuniladi. Biror tomonining rivojlanmagani, zaifligi (aqliy, his-tuyg'uli, irodaviy yoki amaliy) maktabda o'zlashtirmaslikning sabablaridan bo'lishi mumkin.

Shu bilan birgalikda, bolalar birinchi sinfda o'quv fanlarning (o'qish, yozuv, matematika) mazmunini o'zlashtirish uchun maxsus bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Masalan, matematikani o'qitishda o'qituvchi bola narsalarning rangi, shakli, katta-kichikligi, sonini ajrata biladi deb hisoblaydi, yozuvni o'rganishda esa bola yozuv va rasm qurollarini to'g'ri ishlata olishiga, grafik mashqlarni bajara olishiga tayanadi. Shu kabi bilim, malaka va ko'nikmalar maktabga maxsus tayyorgarlikni tashkil etadi. Umumiy va maxsus tayyorgarlik bir-biriga zid kelmaydi. Maktab fanlarini o'zlashtirishda bolaning maxsus tayyorgarligi umumiy tayyorgarlikdan kelib chiqadi, unga mos keladi, tayanadi.

Bola shaxsini rivojlantirishda ma'lum bir tomoniga (asosan, aqliy) kuchli yo'naltirish berishga alohida e'tibor berish kerak. Kattalar har doim shuni esda tutishlari kerakki, bolani tezlashtirilgan, jadal o'qitish zarur hisoblanadi.

Maktabgacha davr inson shaxsini shakllantirishda juda katta ahamiyatga ega. Agar shaxsni har tarafiama shakllantirishda aynan shu yoshdagi qulay sharoitlar

qo'llanilmasa, rivojlanish to'xtab qolishi mumkin yoki chetlanishlarini bartaraf etish nihoyatda og'ir kechadi.

7 yosh-bola yangi sharoitga tez o'rganadigan va o'qish jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etadigan davr hisoblanadi. Y.A. Kamenskiy bola hayotining yettinchi yilini bekorchilikda buzilib ketmaslik uchun maktabda o'qishni boshlaydigan vaqt deb hisoblagan. Bolaning ona maktabida 5-6 yil ta'lim-tarbiya olishini (bolaning oiladagi tarbiyasi nazarada tutilgan) u yetarli va optimal muhlat deb hisoblagan.

Maktabga tayyor bo'lgan bola jismoniy chiniquqan, har qanday ob-havoda uzoq vaqt yura oladi, asosiy harakat malakalariga ega, u o'zining harakatlarini nazorat qila oladi, tozalikka rioya qiladi.

Bola bilimining rivojlanganligi uning jamiyat va tabiatdagi voqea-hodisalarni tushunib yetishi, kuzatish qobiliyati, hodisalami to'g'ri nomlashi bilan aniqlanadi. Bola o'z fikrlarini ifoda eta bilishi kerak, ijodiy va mustaqil fikrlay olishi, aniq ko'rgazma materialga tayanib, masalalarni yecha bilishi kerak. 6-7 yoshli bola oiladan tashqarida ham o'zini dadil tutishi kerak. Shakllangan madaniy ko'nikmalari o'z tengdoshlari bilan munosabatlar o'rnatishiga yordam beradi.

Bola mustaqil kiyinishni, ovqat yeyishni, narsalarini toza va tartibli saqlashni o'rganishi kerak. Bola kattalar mehnatining muhimligini tushunishi va hurmat qilishi kerak. Har qanday ishga ijobiy yondashib, uni diqqat, e'tibor bilan vaqtida bajarishi lozim.

Agar bola tarbiyasida ishtirok etadigan shaxslar unga alohida e'tibor ajratishsa, uning har tomonlama rivojlanishiga yaxshi sharoit yaratib berishsa, yordam berishsa, o'qishdan qolgan muhlat ijobiy natija beradi.

Y.A. Kamenskiy o'zining «Onalar maktabi» kitobining maktabga tayyorlash bobida yozishicha, barcha insonlar bajaradigan ishlar, ma'lum bir tayyorgarlikni talab qiladi. Ota-onalar shuni o'ylab, o'z bolalarini maktabga tayyorlashadi. Maktabga har tomonlama tayyorgarlikdan tashqari, Kamenskiy ota-onalar uchun quyidagi vazifalarni ko'rsatadi:

1. Bolalarda maktabga borganda, o'z tengdoshlari bilan o'qigan va o'ynaganda xursandchilik hissini tug'dirish.
2. Bolalarga maktabdagi ta'limning mohiyatini tushuntirish, ularni maktabdagi faoliyat turlari bilan tanishtirish.
3. Bolalarda bo'lajak o'qituvchilarga nisbatan hurmat va ishonchni shakllantirish.

Hozirda ota-onalar bolalarni maktabga qanday tayyorlashmoqda? Ota-onalarning ko'pchiligi maktabda yaxshi o'qishning shartlaridan biri shaxsning

umumiy rivojlanishi deb hisoblashadi. Ammo, bolaning aqliy rivojlanishi eng asosiysi deb bilishadi, shuning uchun mashg'ulotlarda bilim, nutq, tafakkur va xotirani rivojlantirishga harakat qiladilar. Keyingi o'ringa bolaning o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishni qo'yishadi, yodlatishadi, suhbatlashishadi, birgalikda mantiqiy o'yinlar o'ynashadi. Gohida mehnat, sport, ashula yoki raqs bilan shug'ullantirishadi.

Xulosa qilib aytganda, bolani maktabga tayyorlashda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari bilan ota-onalarning hamkorlikda ish yuritishi ijobiy natija beradi.

Adabiyotlar:

1. Jalolova G. «Bolalarni maktabga tayyorlashda noan'anaviy o'yinlardan foydalanish».- T:-2004.
2. K.Nizomova "6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlash va maktabga moslashuvini o'rganish." T.: 2006.
3. Sh.Shodmonova. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi». T., «Fan va texnologiya» 2008 y.
4. M.Rasulova, D.Abdullayeva, S.Oxunjonova, «Bolalarni maktabga psixologik tayyorgarligi» T.,2004 yil. 3-4 betlar.
5. X. Axmedova va boshqa. «Bolangiz maktabga tayyormi?» T., 2000y. 9- bet.
6. O.U.Xasanboyeva va boshqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi». T., «Ilm ziyo» 2006.
7. Э.Т.Недопекина, А.В.Никольская «Мaktab bo'sag'asida» «O'qituvchi»T.,1971y.
8. Bolalarni maktabga tayyorlash daftari. Rasulova.M.Sh., Jalolova.G.Q.tarjimasi. T., O'z PFITI, 1995. 14-bet.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning ahamiyati, maktab hayotiga jismoniy va ruhiy jihatdan o'rganish uchun bola eng avval sog'lom, jismoniy chiniquqan va chidamli bo'lishi kerakligida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'rni va ahamiyati bayon qilinadi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье описывается важность подготовки дошкольников к школьному обучению, роль и значение организаций дошкольного образования в том, что ребенок в первую очередь должен быть здоровым, физически подготовленным и выносливым, чтобы физически и умственно подготовиться к школьной жизни.

SUMMARY

This article describes the importance of preparing preschool children for school education, the role and importance of preschool education organizations in the fact that a child must first be healthy, physically fit and resilient in order to learn physically and mentally for school life.